

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ – ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

«Багато хто скаржиться, та й життя це стверджує, що лише деякі учні здобувають у школах ґрунтовну освіту, а більшість – лише поверхову освіту або навіть тільки натяк на освіту... Це відбувається тому, що в школах нехтують суттєвим, звертають увагу на нікчемне і пусте <...>, більша частина знань ковзає по поверхні розуму і не укоріняється в ньому»

Я. А. Коменський

Основні проблеми існуючих систем освіти, що забезпечує не тільки добробут нації, але й подальший стійкий розвиток людства, хвилюють сьогодні вчених, державних і громадських діячів різних країн. Стурбованість необхідністю оновлення й реформування систем освіти, яка покликана відігравати в XXI столітті найважливішу роль у розвитку особистості і суспільства, зростає.

У Доповіді міжнародної комісії ЮНЕСКО «Освіта: Прихований скарб» (1996) окреслюється визначальна роль фундаментальних і міцних знань для подолання основних суперечностей, які не будучи новими, стануть головними проблемами XXI століття. До таких суперечностей автори Доповіді відносять: суперечності між процесами, що відбуваються у соціальному і матеріальному світі та особистістю; суперечності між традиційними сталими поняттями і динамічними новими тенденціями в оцінці історичного і культурного спадку; суперечності між обсягом інформації і знань, які з колосальною швидкістю збільшуються, і здатністю окремої людини і людства сприймати і засвоювати їх. У 2000 році ЮНЕСКО провела всесвітній форум щодо проблем освіти, який визначив основні риси освіти для Інформаційного суспільства. Освіта має бути високоякісною і неперервною, кожна людина повинна мати змогу здобувати освіту протягом усього свого життя. Серед пріоритетних умов високої якості освіти постає необхідність фундаменталізації змісту освіти, що зумовлюється прагненням досягнути бажаної гармонії між людиною і суспільством, яка дасть змогу їй успішно адаптуватися до постійних соціальних, професійних і економічних змін. Постає нагальна необхідність перегляду й удосконалення всієї системи знань про людину, суспільство, природу, що, в свою чергу, вимагає фундаменталізації змісту освіти на основі органічної єдності його природничої і гуманітарної складових. Останню думку можна вважати прозорим натяком на потребу розгортання нелінійного мислення, що, за своєю суттю, є філософським. Без філософії освіти, як вважає академік В. Г. Кремень, наразі не обійтися, бо саме вона здійснює функцію теоретико-рефлексійного аналізу світогляду, а отже, формує розуміння необхідності розвитку практичного світогляду людини, що й забезпечує становлення культуротворчого мислення. Тож фундаменталізацію ми розглядаємо як посилення взаємозв'язку теоретичної і практич-

ної підготовки старшокласників до процесу життєдіяльності, реалізації свого життєвого шляху. Фундаменталізація в освіті характеризується концептуальним вивченням законів світу, проникненням у його сутність, вироблення фундаментальних смислів буття, шляхів і методів пізнання за всіма його ознаками.

Ідея фундаменталізації освіти далеко не нова, вона навіяна тенденціями розвитку відповідних світової і вітчизняної систем, що намітилися понад півстоліття тому. У 90-х роках ХХ століття вияскравилася необхідність перегляду змісту природознавчої освіти на засадах фундаменталізації, щоб багатогранне наукове мислення стало гнучким, а способи саморозвитку і самоосвіти протягом життя були розмаїтшими, щоб уможливлувався системний, міждисциплінарний підхід до аналізу життєвих ситуацій і викликів соціуму. Фундаменталізація освіти визнається стратегічним напрямом її розвитку. Відтак, у Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 наголошується: «Поєднання освіти і науки є умовою модернізації системи освіти, головним чинником її дальшого розвитку, що забезпечується: фундаменталізацією освіти...».

На думку провідних вітчизняних науковців, українська освіта у новому тисячолітті має набувати ознак фундаменталізації як методу пізнання, гуманізації як стратегічної цінності-цілі, екологізації як системи забезпечення і демократизації як основи функціонування вільного суспільства. Наші автори (це яскраво видно за назвами розділів у збірнику, а особливо за назвами тез) говорять про необхідність утілювати ці ідеї, що дасть змогу освіті бути вільною, інтегративною, діалогічною, мислетворчою, життєдайною. За такого підходу забезпечуватиметься цілісність освітнього впливу і єдність навчальних, виховних і розвивальних функцій. Тож процес розбудови профільної школи і подальша професійна підготовка її випускника, котрий стане студентом, носитиме цілеспрямований характер.

Виховання творчоспроможної особистості, допитливої і цілеспрямованої, креативної і ціннісно-сміслово орієнтованої наразі можливе за вибудовування навчально-виховного процесу на засадах фундаменталізації – цілісності знання, що забезпечується водночас інтуїтивним і аналітичним мисленням.

Учасники конференції «Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема», готуючись до її проведення, з одного боку, вказують на потребу фундаменталізації природничої складової, адже за мінливих соціально-економічних умов ділові якості фахівців не завжди є визначальними, а тісно переплітаються з особистісними. З іншого боку, до працівників висуваються вимоги щодо вмій контролювати свої емоції, співпрацювати, володіти корпоративною етикою.

Якщо зважати на фундаментальні потреби особистості, що пов'язані з гармонійним розвитком, з уміннями саморегуляції, самовираження, самореалізації, то, звісно, без гуманітарної складової не обійтись. Тож тільки системні знання, що їх мають здобувати учні старшої школи, забезпечать їм духовний і загальнокультурний розвиток,

без чого, як зазначають наші автори, унеможливиться їхня конкурентоспроможність на динамічному ринку праці.

Якщо говорити про вивчення іноземних мов (проблемі присвячено чимало матеріалів збірника), то, як одностайно пишуть науковці і практики, цей процес також вимагає фундаменталізації, а отже, орієнтації на системність, оптимізацію, диференціацію, індивідуалізацію, де зорієнтованість на практику і модернізація є невід'ємними їх складниками-чинниками.

Коли учасники конференції говорять про інтеграційний результат університетської педагогічної освіти, то на перший план висувують потребу виховання духовної, творчої і соціально активної особистості. Це, звісно, сприяє вихованню компетентного фахівця, здатного адаптуватися до різних видів педагогічної діяльності.

Гуманітаризація навчально-виховного процесу, фундаменталізація змісту освіти дають можливість долучитися до загальнолюдських цінностей, що складають змістову основу життєдіяльності. Індивідуалізацію і диференціацію навчання у профільній школі науковці і педагоги-практики також розглядають з позицій фундаменталізації, яка передбачає глибоке засвоєння наукових основ майбутньої професійної діяльності. Наші автори, спираючись на дослідження відомих вітчизняних науковців, визнають, що фундаментальна освіта забезпечує знання, які завжди будуть актуальними, допомагатимуть орієнтуватися в житті, бо є за своєю суттю універсальними.

Не обійдено увагою колег філософські категорії, які є стрижнем структури фундаменталізації навчальних предметів старшої школи і дисциплін вищої. Утім, йдеться й про те, що на часі потреба конкретизувати, обрамити загальні методологічні принципи. У цьому контексті наші автори говорять про метазнання і фундаменталізацію економічної освіти.

Ми говоримо також і про потребу формувати систему знань, де знання про людину лежать в основі сучасного етапу наукового пізнання, реалізації профільної шкільної і професійної вищої освіти. Отже, системна модернізація освітніх галузей, передбачаючи якісні інноваційні зміни, має враховувати потреби і вимоги, а також виклики сучасного глобалізованого інформаційного й інформатизованого суспільства. З огляду на це, зазначають учасники конференції, постає як актуальна проблема оптимальної організації навчальної інформації, тобто змісту предметів. Звісно, це можна розв'язати за інноваційних підходів, особливо за впровадження інтерактивних технологій у навчання, бо в дидактичній моделі і профільної школи, і ВНЗ важливу роль відіграють технології навчання. Наші колеги-практики також переконливо доводять, що фундаменталізація освіти і фундаменталізація навчання взаємопов'язані, бо в сучасному світі сама особистість має бути такою, що міцно стоїть на ногах, долає соціальні і суспільні виклики, добре адаптується і, за суттю, сама й стає результатом своєї активної життєвої позиції, результатом самоорганізації свого мислення у контексті ноосферних позитивних впливів і викликів ноосфери. Саме тому не випадково теоретики і практики зголо-

шуються, що слід розвивати в учнів абстрактне мислення як основу мислєдїяльностї у процесї розпїзнання, розумїння, розв'язання будь-яких проблем (вїд особистїсних до екологїчних). Абстрактне мислення сприяє формуванню системи знань про людину, розвитку цїнїсно-смыслових орієнтації, мотивує навчатися протягом життя, аби фїлософськи переосмыслювати значення навчальної, розвивальної, пїзнавальної та їншої їнформації в розвитку природи і суспїльства. З огляду на викладене, принцип фундаменталїзації як жоден їнший якнайповнїше здатний розвивати професїоналїзацію, тобто спрямовувати зміст кожного навчального предмета на розумїння старшокласниками своєї майбутньої професїїної дїяльностї. Учні повинні бути зорїєнтованї (ї навченї) на виокремлення, розумїння і пошук шляхів розв'язання як власних стратегїчних цїлей-завдань, так і продукування альтернативних варїантів розвитку подїй задля реалїзації свого життєвого шляху.

У матерїалах багатьох авторів збїрника знаходять вїдображення погляди В. П. Андрущенко, С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєвої, Я. В. Цехмістера, О. В. Чалого щодо принципів розвитку системи вищої педагогїчної освїти на засадах фундаменталїзації, універсалїзації і глобалїзації. У цьому контекстї їдеться про вїдповїдність освїти запитам суспїльства і викликам часу, про спївпрацю науковцїв і практикїв. Тож, укротре наголошуємо, фундаменталїзація освїти є як основною вимогою, так і стратегїчним напрямом, що обумовлюють змістовий її розвиток. Ми свїдомї того, що фундаментальність (мїжпредметний характер знань) у навчально-виховному процесї детермїнується академїчними знаннями, їнтелектом і професїїністю, якостями тих, хто навчає вчитися і виховує самовиховуватися і самовдосконалюватися.

Серед основних результатів, на які ми очїкуємо по завершенню конференції, хочемо бачити розгортання у перспективї наукового і педагогїчного досвїду, а серед його їнструментів – фундаменталїзацію змісту освїти. Сподїваємося на те, що виступи колег на пленарному засїданнї і робота секцій («Теоретичнї засади фундаменталїзації змісту освїти і навчання», «Фундаменталїзація змісту гуманїтарної освїти в умовах профїльного навчання», «Фундаменталїзація змісту природничої освїти в умовах профїльного навчання», «Педагогїчнї технологїї та їнновації», «Фундаменталїзація освїти в умовах профїльного навчання та професїїної пїдготовки: наступність і неперервність», «Пїдготовка майбутнїх фахівцїв як соціально-педагогїчна проблема») принесуть користь не тїльки їх учасникам, але й закладам, що їх вони представляють, викличуть бажання поглибити і продовжити спївпрацю з науковцями лабораторїї дидактики Інституту педагогїки НАПН України. Зреалїзований пїд час конференції зв'язок теорїї і практики як провїдний принцип педагогїки має слугувати фундаменталїзації як необхідний і достатний на нинїшньому етапї розвитку суспїльства умовї його (суспїльства) вїдтворення.

Галина Васьківська